

แนวคิดของโซโฟคลีสและยูริพิดีสในบทละครอีเลกตรา

เมื่อได้พิจารณาถึงจุดประสงค์และลักษณะนิสัยของอีเลกตราในบทละครของนักเขียนทั้งสอง จะเห็นได้ว่าโซโฟคลีสมีแนวคิดแบบชาตานิยม (fatalism) ถือเอาพระเจ้าและกฎศาสนาเป็นที่ตั้งดังที่ Edith Hamilton ได้วิจารณ์ไว้ว่า Sophocles was conservative, the upholder of the established order. He looked contentedly at the orthodox view of the hierarchy of Olympus.<sup>19</sup>

แต่ยูริพิดีสได้มุ่งวิจารณ์พระเจ้าและกฎของศาสนาพร้อมทั้งให้ความสำคัญแก่มนุษย์ในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ดังที่ Finley Hooper วิจารณ์ไว้ว่า

... he was preoccupied with studying man, what he thinks, how he acts, what he creates, ... Euripides attributed to man a greater degree of power over his own destiny.<sup>20</sup>

แนวคิดของโซโฟคลีส

ตามหลักของศาสนาโอลิมเปียที่โซโฟคลีสยอมรับนั้นเท่าที่ได้รวบรวมความคิดเห็นจากที่ต่าง ๆ พอจะประมวลลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าได้ว่า ชีวิตมนุษย์จะต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้าและกฎที่พระเจ้ายัญญูไว้ มนุษย์จะต้องไม่ทำสิ่งใดขัดต่อเทวบัญชา มิฉะนั้นเทวะจะลงโทษมนุษย์ได้ พระเจ้าสามารถคิดต่อกับมนุษย์และเข้าบงการในกิจการใด ๆ ของ

---

<sup>19</sup> Edith Hamilton, The Greek Way (New York : The Modern Library, 1942), p.48.

<sup>20</sup> Finley Hooper, Greek Realities (New York : Charles Scribner's Sons, 1967), p.326.

มนุษย์ไคทังสิน และมนุษย์เองก็ติดต่อกับพระเจ้าได้โดยผ่านคำทำนาย ณ เมืองเคลฟี และที่เมืองนี้เอง พระเจ้าให้คำสั่งสอนซึ่งมนุษย์ของจกจำเพื่อนำไปปฏิบัติตาม นั่นคือ "Know thyself" ซึ่งมีความหมายว่า มนุษย์ของรู้จักประมาณตนเอง รู้จักฐานะของตนว่าจะทำตัวให้เป็นอมตะเช่นพระเจามีได้ เพราะมนุษย์ไม่มีวันที่จะยิ่งใหญ่ไปกว่าพระเจ้าได้

นี่คือปรัชญาทางศาสนาข้อหนึ่งที่โซโพลิสยอมรับและแสดงให้เห็นในบทละครอีเลกตรา โดยแสดงลักษณะของอีเลกตราให้เป็นผู้ยอมรับความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า อีเลกตรายอมทนทุกข์ทรมานเพื่อรอวันเวลาแก่แค้นให้บิดาตามหน้าที่ที่ศาสนาบัญญัติไว้ และอีเลกตราก็หวังว่าพระเจ้าจะช่วยเหลือคนเพื่อให้อการแก่แค้นเป็นผลสำเร็จ ความเชื่อมั่นว่าพระเจ้าจะลงโทษผู้บังอาจละเมิดกฎของพระเจ้าที่ตั้งเอาไว้ปรากฏในคำของอีเลกตราตอนที่ออวอนอพอลโลให้ช่วยเหลือว่า

"O Lycean Apollo, with such vows as I can make, I pray thee. I supplicate, I implore, grant us they benignant aid in these designs, and show me how impiety is rewarded by the gods." (p.144.)

กฎของพระเจ้าที่เห็นได้ชัดในเรื่องนี้คือ การแก่แค้นผู้ฆาตกรหรือคนซึ่งจกจำเป็นความยุติธรรมที่ต้องกระทำเพื่อเกียรติของผู้ตายครั้งที่ Gilbert Murray ได้อธิบายไว้ว่า

---

<sup>21</sup>Alice Von Hildebran (ed.) Greek Literature (New York : George Braziller, 1966), pp. 27 - 8.

Gedric M. Whitman, Sophocles (New York : Charles Scribner's Sons, 1969), p. 327.

Gabriel Germain, Sophocle (Paris : Aux Editions du Seuil, 1969), pp. 38 - 40.

It was a grievous duty. It meant that the avenger must live for it alone, in hardship and constant danger, sacrificing all pleasure in life till he had saved the honour of the injured dead.<sup>22</sup>

โซโฟคลีสมิได้คัดค้านกฎศาสนาในข้อนี้ กลับเห็นพ้องควยดั่งที่โธมัสครีเออ์นจับลงควยชัยชนะของอีเลกตรา อนึ่งในระหว่างที่จะมีการแก้แค้น อีเลกตราก็มีความมุ่งมั่นเคารพในกฎของศาสนาอย่างเคร่งครัดถึงกับจะยอมตายเพื่อเสี่ยงทำการครั้งนี้ อีเลกตรามีเคยนำเอาเหตุผลส่วนตัวมาใช้ในการแก้แค้นเลย สำนักในหน้าที่ที่มอบให้เธอ ค้ำคำพูดตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความเชื่อมั่นในกฎแห่งความยุติธรรมของศาสนาว่า

... Say, how can it be right to neglect the dead? Was that impiety ever born in mortal? ...

For if the hapless dead is to lie in dust and nothingness, while the slayers pay not with blood for blood, all regard for man, all fear of heaven, will vanish from the earth. (p. 121.)

โซโฟคลีสมีความเชื่อในชะตากรรมที่พระเจ้ากำหนดมา และเชื่อว่ามนุษย์ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงทางเดินชีวิตของคนไปได้ ดังที่ให้อีเลกตรายอมรับชะตาของตนว่าจะต้องแก้แค้นให้บิดา สิ่งนี้เป็นเป้าหมายที่ตนต้องกระทำ การที่อีเลกตรามีได้แสดงความซัดเซงในใจให้ปรากฏเมื่อรวมมือกับโอเรสตีส์ฆ่าโคลเทมเนสตราและอีจิสตุส แสดงให้เห็นได้ว่าอีเลกตรายอมรับชะตากรรมโดยคุณนัยและถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในการกระทำครั้งนี้ควย เพราะมุ่งแต่หน้าที่ทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มิใช่เหตุผลส่วนตัว และเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมยอมรับว่าเป็นความยุติธรรม แม้แต่โอเรสตีส์เอง โซโฟคลีสก็ให้อางในคอนตนว่า พระเจ้าบัญญัติมาให้แก้แค้น

<sup>22</sup>Gilbert Murray, Aeschylus (London : Oxford University Press, 1962), p. 196.

แพมพิทาซึ่งตนต้องปฏิบัติตามโซโพลิติสได้ปกป้องตัวละครทั้งสองของเขา โดยจัดให้อยู่ในกรอบของศาสนา กระทำตามกฎพระเจ้า โดยปราศจากเหตุผลและอารมณ์ส่วนตัว เพื่อว่าตัวละครทั้งสองจะได้เป็นผู้วิสุทธิ แต่โซโพลิติสมิได้มองปัญหาที่เกิดขึ้นต่อจากผลของการกระทำครั้งนี้ว่า การแก้แค้นของอิลเลกตราและโอเรสตีส์เป็นการกระทำผิดคอกฎศาสนาในข้อเดียวกันคือ บุตรฆาตบุพการีของตนควรจะต้องได้รับโทษ โซโพลิติสมิได้มองข้อคิดนี้ และในขณะเดียวกันก็ได้ตัดสินการกระทำของอิลเลกตราและโอเรสตีส์ตามความเป็นจริงว่าเป็นสิ่งผิดเพราะเป็นการฆาตมนุษย์ด้วยกัน อาจเป็นไปได้ว่าโซโพลิติสสร้างบทละครขึ้นโดยยึดความนิยมการสร้างละครโศกนาฏกรรมกรีกอย่างเคร่งครัด คือให้มีเอกภาพของการกระทำ (Unity of Action) โซโพลิติสกล่าวถึงการกระทำของอิลเลกตราในแง่ของการแก้แค้น ฉะนั้นละครจึงต้องจบลงด้วยจุดของการแก้แค้น ไม่มีการกระทำอันใดต่อเนื่องไปข้างหน้าเพื่อความกระชับของการกระทำและโครงเรื่องอันเป็นส่วนสำคัญของบทละครกรีก

ทางคานฐานะของมนุษย์นั้นโซโพลิติสได้ย้ำความสำคัญของมนุษย์อย่างที่เขาต้องการโดยสร้างอิลเลกตราให้เป็นตัวแทนของมนุษย์อย่างที่ควรจะเป็น มีคุณลักษณะที่เรียกว่าคุณธรรม (arete) ซึ่งชาวกรีกส่วนมากในขณะนั้นเชื่อว่ามนุษย์ควรจะมีเพื่อความเป็นคนอย่างสมบูรณ์ อันได้แก่ความเคร่งในศาสนา ความอดกลั้นบังคับใจตนเอง ความกล้าหาญและความยุติธรรม เป็นต้น คุณธรรมเหล่านี้เป็นคุณธรรมตายตัวที่ชาวกรีกยกย่อง และโซโพลิติสได้สร้างอิลเลกตราให้มีคุณธรรมเหล่านี้ เพื่อสมควรแก่การเป็นตัวแทนที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์

น่าจะเป็นไปได้ว่าโซโพลิติสมีความคิดเช่นเดียวกับพวก "religious humanist" เพราะเขายอมรับสภาพของมนุษย์ที่ตกอยู่ในชะตากรรมที่พระเจ้ากำหนด ยอมรับความยิ่งใหญ่ของศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็สำนึกในสำคัญและเกียรติภูมิของมนุษย์ตามที่ควรจะมี ตรงตามคำจำกัดความของ religious humanism ๖๑

Religious humanism demands the acknowledgement of two fundamental forms of divinity. Within the two forms, external divinity may show itself in all the shapes and phenomena of the world and become identified with the "gods", internal of human divinity

may appear in all the varieties of arete (virtue).<sup>23</sup>

โซโฟคลีสได้แสดงความคิดร่วมกับ "religious humanist" ให้เห็นชัดในตัวละครอีเลกตรา โดยให้อีเลกตรายอมรับ "external divinity" ซึ่งเป็นคุณธรรมหนึ่งที่ชาวกรีกส่วนมากยกย่องคือความเคร่งศาสนา และเมื่อเปรียบเทียบดูกับโจบ (Job) ในคัมภีร์เก่าของคริสต์ศาสนา ก็จะได้เห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพราะโจบเองก็นับถือพระเจ้าอย่างเคร่งครัดเช่นอีเลกตรา แม้ว่าคนจะต้องประสบความทุกข์ยากแต่โจบก็ยอมรับว่าเป็นพระประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่บันดาลให้เป็นเช่นนั้น และโจบยังยอมรับอีกด้วยว่า พระเจ้าผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ที่ประเสริฐสุดและทรงอำนาจที่สุด<sup>24</sup> ในทำนองเดียวกัน อีเลกตราก็ยอมรับว่าเป็นหน้าที่ของตนที่ต้องแก้แค้นให้บิดาตามกฎของพระเจ้า อีเลกตรายอมทนทุกข์อยู่กับโคลเทเมเนสตราและอีจิสทอสเพื่อรอเวลาแก้แค้น ความคล้ายคลึงกันระหว่างโจบและอีเลกตราเป็นข้อหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนข้อสังเกตระหว่างโซโฟคลีสและนักเขียน religious humanist สมัยศตวรรษที่ 16 ดังที่ Finley Hooper กล่าวไว้ว่า

Most of the Greek writers were like the Christian humanists of the sixteenth century, Erasmus for instance. Interested in all the many sides of man, they never moved him beyond the realities of divine power. Aeschylus, Pindar, Sophocles and Herodotus each acknowledged the omnipotence of the gods and the punishment which awaited men who would not bend their will to

<sup>23</sup>Gedric M. Whitman, *op. cit.*, pp. 249 - 50.

<sup>24</sup>"The Book of Job," The Holy Bible (New York : Oxford University Press, 1930), 36 : 5 - 7, p.326.



the will of Zeus.<sup>25</sup>

ส่วน "internal divinity" ซึ่งปรากฏในรูปของคุณธรรมนั้นก็จะเห็นได้ว่า โซโฟคลีสได้แสดงในตัวของอีเลกตราอยู่มากมาย เช่น เขาสนใจและยกย่องมนุษย์ที่บังคับอารมณ์ของตนได้ พยายามควบคุมความรู้สึกของตน ยอมรับความทุกข์ยากนานาประการ เพื่อที่จะปฏิบัติตามบัญญัติของพระเจ้าได้ เพราะอีเลกตรามีคุณธรรมนี้จึงสามารถข่มอารมณ์และความซัดเซงในใจ เช่น มนุษย์ธรรมดาจะพึงมี โดยเลือกกระทำสิ่งที่ยากยิ่งคือการฆ่ามารดา แม้ว่าอีเลกตราเองจะมีโอกาสเอาตัวรอดโดยเพิกเฉยต่อการกระทำที่ลำบากใจเหมือนกับที่คริสโททิมิสกระทำ แต่อีเลกตราก็ยังไม่ยอมฉวยโอกาสนั้น ซ่อนแสดงให้เห็นว่า อีเลกตรามีความกล้าแข็งและเด็ดเดี่ยว เป็นคุณธรรมที่โซโฟคลีสเสนอให้เห็นว่ามีมนุษย์ทุกคนจะมีได้ อีเลกตราได้แสดงความกล้าหาญให้ปรากฏอยู่เสมอ ดังที่เธอกล่าวยืนยันกับคริสโททิมิสว่า

"I will fall, if need be, in the course of my sire." (p. 124.)

นอกจากนี้ความจงรักภักดีต่อบิดารักชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ก็เป็นคุณธรรมอีกอย่างหนึ่งที่ เป็นองค์ประกอบซึ่งโซโฟคลีสแสดงให้เห็นในตัวละครอีเลกตรา เพื่อให้สมกับความเป็นวีรสตรี โซโฟคลีสเป็นผู้ได้รับการยอมรับตามแบบฉบับขุนนางชาวกรีก ฉะนั้นจึงถือว่าความจงรักภักดี ความรักชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีค่า โซโฟคลีสได้แสดงความคิดเห็นอยู่หลายตอนในคำพูดของอีเลกตรา เช่น คำพูดที่กล่าวกับคริสโททิมิสว่า

But if thou wilt follow my counsels, first thou wilt win praise of piety from our dead sire below, and from our brother too ... and shall find worthy bridals; for noble nature draw the gaze of all ... What citizen or stranger when he sees us, will not greet us with praises such as these? ... Worthy of love are these twains, worthy of reverence from all; at festivals, and wherever the folk are assembled, let those be honoured of all

<sup>25</sup> Finley Hooper, *op. cit.*, p. 326.



men for their prowess. Thus will everyone speak of us, so that in life and in death our glory shall not fail. (p. 135.)

สังเกตได้ว่า โซโพลิสต้องการให้มนุษย์มีความดีและยิ่งใหญ่ เป็นลักษณะของมนุษย์ ความความไม่ฝันของเขา โซโพลิสมิได้มองมนุษย์ในด้านความเป็นจริงและแยกแยะความขัดแย้งในจิตใจมนุษย์ เช่นยูริพิทิส โซโพลิสหวังจะให้มนุษย์มีคุณธรรมที่ไม่ผันแปร มีลักษณะนิสัยร่วมที่ดีเช่นเดียวกันทุกคน เพื่อความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน มีระเบียบประเพณีที่ยึดถือเดียวกัน นั่นคือประเพณีและศาสนาที่ตกทอดกันมา ลักษณะนิสัยที่ดีเลิศอันปรากฏในรูปของคุณธรรมเป็นสิ่งที่โซโพลิสเชื่อมั่นว่าจะผลักดันมนุษย์ให้สูงส่งเท่าที่ควรจะเป็นไปได้

แนวคิดของยูริพิทิส

ยูริพิทิสมีความคิดที่ตรงกันข้ามกับโซโพลิส ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนาหรือฐานะของมนุษย์ก็ตาม

ในทางศาสนา ยูริพิทิสได้โจมตีพระเจ้าพร้อมทั้งวิจารณ์กฎของศาสนาโอลิมเปียนที่ถือว่า การแกแค้นควยเลือกเป็นความยุติธรรม เขามีความเห็นว่าการตามล่าเอาชีวิตซึ่งกันและกันนั้นเป็นสิ่งที่ผิด โทครายทารุณในสายตาของมนุษย์ แต่มนุษย์จำต้องยอมรับเพราะเป็นบัญญัติของพระเจ้าผู้ทรงอำนาจ ยูริพิทิสถือว่าพระเจ้าควรหมายถึงความดี ถ้าพระเจ้าทำชั่วก็ไม่ไช่พระเจ้าอีกต่อไป เขาเชื่อว่าการที่พระเจ้าตั้งกฎให้มนุษย์ทำชั่วเป็นสิ่งที่อยู่ยุดิธรรมอย่างยิ่ง ดังที่ Werner Jaeger ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับยูริพิทิสไว้ว่า

"His there is that of Lucretius Tantum religio potuit saudore malorum - so great are the evils to which religion has led men : oracles that breed violence upon violence."<sup>26</sup>

<sup>26</sup>Werner Jaeger, The Theology of the Early Greek Philosophers

(New York : Oxford University Press, 1936), p. 50.

ยูริพิทิสได้ตั้งกฎของการแก้แค้นว่า ถ้าการแก้แค้นควยเลือดเป็นสิ่งที่ยุติธรรม เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เหตุใดไอเรสตีส์จึงไม่อยากจะฆาตกรดาเพื่อรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น ทั้ง อีเลกตราและไอเรสตีส์ต่างก็สำนึกผิดด้วยกันทั้งคู่ โดยเฉพาะภาพที่อีเลกตราและไอเรสตีส์ คร่ำครวญแสดงความเสียใจในการฆาตกรดาเป็นการสร้างบรรยากาศให้ผู้คล้อยตามว่าการ แก้แค้นไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง พระเจ้าทาร์กและไว้ความปราณีในการตั้งกฎข้อนี้ขึ้นมา นอกจากนี้ ยูริพิทิสยังได้ให้ข้อคิดควยว่า บัญญัติทางศาสนาอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างความชั่วได้โดย ง่าย เพราะเป็นกฎที่คนในสังคมยอมรับ ดังเช่นที่อีเลกตราใช้กฎของการแก้แค้นเป็นอาวุธใน การฆ่าโคลเทมเนสตรา ทั้ง ๆ ที่ใจจริงแล้วต้องการแก้แค้นฆาตควยเหตุผลส่วนตัวคือความ เกลียดชัง

การโจมตีกฎของศาสนาและพระเจ้านี้ เป็นการกระตุ้นให้ผู้ติดตามปัญหาเรื่องความ สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าควยว่า ทำไมมนุษย์จึงต้องเกรงกลัวพระเจ้า สิ่งที่มีมนุษย์กลัว ควรจะเป็นความดี มีโชอันาจของพระเจ้าที่บีบบังคับให้มนุษย์ทำความชั่ว ภาพที่ไอเรสตีส์ แสดงความหวาดกลัวยำเกรงพระเจ้า และต้องจำใจฆาตกรดาทั้ง ๆ ที่ไม่อยากจะกระทำ เป็น ฉากที่ยูริพิทิสโจมตีความจําานของมนุษย์ที่ยอมตกอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของพระเจ้าโดยไม่ผลักตัวเอง ให้เป็นอิสระ

What shall we do, then? Are we going to kill our nother?

.....

She brought me up, she bore me. How can I take her life?

.....

I can't believe what the god told me is right. (p.138.)

หรือในตอนที่อีเลกตรารายกกฎของพระเจ้ามาสู่ไอเรสตีส์ก็เป็นการโจมตีความมนุษย์ยัง นงายหลงเชื่อกฎที่ยอมรับนับถือต่อกันมา โดยไม่ใช่เหตุผลพิจารณาว่าดีหรือเลว และนั่นจะ เป็นโอกาสอันดีของผู้ฉวยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือได้เหมือนดังที่อีเลกตรากระทำอยู่

If you neglect to avenge him you defy the gods.

.....



He will pursue you if you let his vengeance go.

(p. 138.)

นอกจากนี้ยูริพิทิสได้โจมตีพระเจ้าอย่างตรงไปตรงมาที่สุด ไม่ว่าจะเป็นคำวิจารณ์ของไอเรสคีสหรือการตำหนิเทพเจ้าพอลโลสของเทพเจ้าคาสเตอร์ นับว่าเป็นสิ่งที่ช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้ที่มีคอบอลโลส จากเทพเจ้าผู้ทรงความสง่างามเป็นเทพเจ้าที่ไร้ความปรานี เป็นความประสงค์ของยูริพิทิสที่จะจูงใจผู้ให้โชหฤศผลของตนเอง เป็นเครื่องคัดค้านการกระทำทุกอย่าง พิจารณาถึงพระเจ้าและคุณสมบัติของพระเจ้าที่คนนับถือ เพราะพระเจ้ากรีกในศาสนาโอลิมเปีย นับว่าเป็นซุสหรือพอลโลสล้วนแต่ทำความชั่วด้วยกันทั้งสิ้น เช่น การเป็นฐ การใช้อำนาจตามอำเภอใจ ยูริพิทิสต้องการจะแนะนำ ถ้ากฎของศาสนาส่งเสริมความเป็นมนุษย์ และยังประโยชน์ให้แก่สังคม มนุษย์ก็ควรจะยอมรับได้ แต่ถ้าสังคมยึดถือกฎที่ก่อให้เกิดทุกข์แก่มนุษย์และทำลายมนุษย์ ชักจูงมนุษย์ให้กระทำผิดแล้วสังคมนั้นก็จะมีสุขอย่างแท้จริงไม่ได้ และมนุษย์ไม่ควรยอมรับกฎนั้น ๆ ดังนั้นการที่สังคมจะยอมรับกฎใดก็ต้องคำนึงด้วย กฎนั้นมีส่วนเชิดชูหรือทำลาย มนุษย์ที่อยู่ในสังคมจำต้องใช้วิจารณญาณของตนในการคัดเลือ

การที่ยูริพิทิสวิจารณ์พระเจ้าและตั้งปัญหาคานิยมทางศาสนา เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า เขามุ่งความสำคัญของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้คัดค้านการกระทำทุกอย่างมีโชพระเจ้า และสิ่งที่ยูริพิทิสสนใจในตัวมนุษย์มากที่สุดคือ ธรรมชาติของมนุษย์ (human physis) อารมณ์อันรุนแรงภายในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งการให้มนุษย์กระทำการใด ๆ เช่น อีเลกตราคิดฆ่าโคลเทมเนสตราเพราะความเกลียดชังที่มารคาเป็นต้นเหตุให้เธอต้องตกต่ำลง กลายสภาพจากเจ้าหญิงมาเป็นภรรยาของชาวนาผู้ยากจน ยูริพิทิสแสดงให้เห็นกิเลสของมนุษย์ที่บ่งการให้กระทำการต่าง ๆ ลงไปโดยไม่มีกฎเกณฑ์ ประเพณีใด ๆ มายมาย

เมื่อเปรียบเทียบกับโซโฟคลิสแล้วจะเห็นว่า ในขณะที่โซโฟคลิสเชื่อว่า nomos หรือกฎเกณฑ์ประเพณีและศาสนาที่ตกทอดกันมาเป็นตัวบ่งการให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ (ถึงที่เขาแสดงให้เห็นในตัวละครอีเลกตรา) แต่ยูริพิทิสกลับมีความเชื่อว่าตัวบ่งการก็คือ สิ่งที่เป็นจริงหรือธรรมชาติ (physis) และเป็นธรรมชาติในตัวมนุษย์ด้วย (human physis) อันได้แก่ อารมณ์อันรุนแรงภายในจิตใจซึ่งมีอำนาจมากกว่า nomos เกินกว่าที่ nomos (๑=คธพ.)

คลุมไค้กัเช่นในเรื่อง "The Bacchae" ที่ยูริพิคิสได้สร้างให้ physis ซึ่งมีไดโอนิซุส (Dionysus) เป็นตัวแทนปะทะกับ nomos ซึ่งมีเพนทีอูส (Pentheus) เป็นตัวแทนและความรุนแรงของ physis ก็เอาชนะไปในที่สุด

อาจเป็นไปได้ว่า ยูริพิคิสได้รับอิทธิพลทางความคิดค่านิยมมาจากลัทธิ Orphism ซึ่งมีความเชื่อในอารมณ์ของมนุษย์ เชื่อว่าการแสดงออกของอารมณ์โดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์ใด ๆ จะทำให้มนุษย์พบกับความปิติในโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ลัทธิ Orphism นี้มีอิทธิพลต่อนักปราชญ์บางกลุ่มในสมัยนั้นด้วย

"Certain definitely Bacchic elements survived wherever Orphism had influence. One of these was feminism, ... Another Bacchic element was respect for violent emotion"<sup>27</sup>

ยูริพิคิสอาจได้รับอิทธิพลจากลัทธิ Orphism จึงทำให้เขาสนใจในค่านิยมชาติของมนุษย์ โดยเฉพาะค่านิยม ในทละครอีเลกตรา เขาได้กล่าวถึงความคิดในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ว่า "What's firm and last is man's nature." และยูริพิคิสได้ย้ำในอารมณ์อันแปรปรวนของตัวละครอีเลกตรา ความไม่สมบูรณ์ทางจิตใจอันเกิดจากสภาพกดดันที่แวดล้อมอยู่จนทำให้กระทำสิ่งที่เลวร้ายในที่สุด ยูริพิคิสต้องการแสดงให้เห็นว่า ในเมื่ออารมณ์อันรุนแรงค่านิยมของมนุษย์บงการให้กระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ สิ่งที่ดีถือว่าเป็นสิ่งถูกต้องหรือ nomos นั้นควรจะช่วยยับยั้งหรือถ่วงค่านิยม physis ให้สมดุล มีโซช่วยส่งเสริมให้รุนแรงยิ่งขึ้น ควบคู่การไขกฏของศาสนาโอลิมเปีย จริงอยู่ ยูริพิคิสเชื่อในอำนาจของ physis ที่มีมากกว่า nomos แต่เมื่อใดที่มนุษย์รู้จักปรับทั้งสองให้สมดุลกัน มนุษย์ก็จะมีความสุขในสังคม แต่ nomos นั้นจะต้องเกิดจากปัญญา (sophia) ที่มีความพอดี ราวอะไรเป็นสิ่งที่เหมาะสม มนุษย์จะต้องเป็นผู้สร้างมีโซพระเจ้า "nothing in excess" ที่ชาวกรีก

<sup>27</sup> Bertrand Russel, A History of Western Philosophy (New York : Simon and Schuster, Inc., 1945), p.19.

ยกย่องนักเป็นสิ่งที่ยูริพิดีสยกย่องในแง่หนึ่งเช่นกัน และแสดงให้เห็นถึงผลร้ายในความไม่พอดีของ physis และ nomos อย่างชัดเจนในเรื่อง "The Bacchae" ว่าเมื่อความรุนแรงปะทะกับความรุนแรง สิ่งที่เกิดขึ้นก็เลวร้าย แม้ในเรื่องอีเลกตรา ยูริพิดีสก็แสดงให้เห็นว่าการแก้แค้นเกิดขึ้นแม้จะสำนึกผิดในภายหลังก็สายเกินไปที่จะแก้ไข ถ้าไม่มีปัญญามายมายังอารมณ์เสียเลย ความสุขที่แท้จริงก็ยอมเกิดขึ้นไม่ได้เหมือนดังเช่นลูกคูรองในตอนจบว่า

To be able to farewell,

To avoid the frustration of misfortune:

That, in this world, is happiness. (p.152.)

จะเห็นว่ายูริพิดีสมองมนุษย์ควยสายคาที่เป็นจริงว่ามีความคิดขัดแย้งอยู่ในจิตใจทั้งความดีและความชั่ว ถ้าอำนาจฝ่ายใดมากกว่าก็จะเป็นผู้ผลักดันการกระทำที่เกิดขึ้น และถ้าถูกจากตัวละครอื่น ๆ นอกเหนือจากอีเลกตรา ก็จะเห็นว่า ยูริพิดีสใช้ความคิดนี้แสดงสาเหตุและผลของการกระทำเช่นกัน ดังที่โคลเทมเนสตราฆ่าอกาเมมนอนเพราะอารมณ์โกรธในจิตใจ แต่อำนาจความดีในจิตใจทำให้สำนึกผิดได้ในภายหลัง

... I do not,

In fact, exult unduly over what I did

With what insensate fury I drove myself to take

My grand revenge! How bitterly I regret it now. (p.142.)

แม้แต่ออเรสตีส์เองก็มีอำนาจทางฝ่ายดีคำจูนไม่ยอมฆ่ามารดา เพราะรู้ว่าเป็นสิ่งผิดอำนาจทางฝ่ายนี้ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และปัญญามีมากกว่าอารมณ์และความรู้สึกปรารถนาจะกระทำการที่ผิด แต่เพราะลักษณะนิสัยความอ่อนแอถึงต้องตกเป็นเหยื่อของกฎเกณฑ์สังคมอันได้แก่ศาสนา ดังที่เขากล่าวว่า ตัวเขาเป็นเสมือนเครื่องมือของพระเจ้าและชะตากรรม

ในขณะเดียวกัน ถ้ามองอีกในแง่หนึ่ง ยูริพิดีสก็มีส่วนคล้ายคลึงกับนักธรรมชาตินิยม (naturalist) ในสมัยใหม่ขอที่ว่า เขาแสดงให้เห็นพลังที่ผลักดันมนุษย์ให้กระทำการหนึ่งสิ่งใด พลังนั้นเกิดจากสภาพจิตใจอันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมกฎเกณฑ์สังคม เป็นการมองควยความเป็นจริง มิได้มองมนุษย์ควยสายคาของนักอุดมคติเช่น โซโฟคลีส ยูริพิดีสมิได้ศึกษางสรรมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบพร้อมขึ้นมาใหม่ หรือแสดงคุณธรรมตายตัวเช่นโซโฟคลีส หากแต่ยูริพิดีสแสดง

ให้เห็นว่า มนุษย์มีส่วนดีและส่วนเสียอยู่ในตัว ดังเช่นลัทธิ Orphism กล่าวไว้ว่า มนุษย์มีส่วนที่เป็นพระเจ้าและสัตว์อยู่ในตนเอง<sup>28</sup> ยูริพิดีสจึงต้องการให้มนุษย์ยอมรับความจริงข้อนี้ และหาทางแก้ไขหรือปรับปรุงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็ต้องเป็นผู้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงกฎเกณฑ์ในสังคมที่มิชอบเสียให้กลายเป็นข้อที่ถูกต้องโดยใช้ปัญญา ความรู้และเหตุผลของตนและนี่คือจุดมุ่งหมายที่ยูริพิดีสหวังจะให้บุคคลละครึกค่านึงหลังจากที่ละครได้ปิดฉากลง สมดังกับที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

"He attributed to man a greater degree of power over his own Destiny."<sup>29</sup>

---

<sup>28</sup> Ibid., p.17.

<sup>29</sup> Finley Hooper, op.cit., p.326.